

Invazija na privatnost

– DRUGI IZVEŠTAJ O KRŠENJU PRIVATNOSTI U MEDIJIMA –

Autorke analize:
Tanja Maksić i Milica Milić

Lektura i korektura:
Milica Milić

Saradnici na istraživanju:
Sanja Živanović,
Teodora Koledin,
Željko Milanović

Dizajn i prelom:
Miloš Sindelić

Izdavač:
BIRN Srbija

Autorka metodologije istraživanja:
Jelena Kleut

Za izdavača:
Dragana Žarković Obradović

Urednica:
Dragana Žarković Obradović

Beograd, januar 2025.

Publikacija je izrađena u okviru projekta Cena privatnosti koji partnerski sprovode BIRN Srbija, Partneri Srbija i SHARE Fondacija, uz finansijsku podršku Ministarstva spoljnih poslova Kraljevine Holandije u okviru MATRA programa. Stavovi izraženi u ovoj analizi su odgovornost BIRN Srbija, Partneri Srbija i SHARE Fondacije i ne odražavaju nužno stavove donatora.

Kingdom of the Netherlands

Sadržaj

Rezime	4
Kontekst: zašto je privatnost važna?	5
Društvo u spirali nasilja: Kako mediji oblikuju norme?	6
Pravni okvir privatnosti: Novi zakoni i etičke smernice	8
Od reči do trendova: Metodologija istraživanja	10
Teme i pristup izveštavanju: Brzo, intenzivno i spekulativno	11
Čije se pravo na privatnost najčešće krši?	13
Neimenovani izvori: Simptom niskih profesionalnih standarda	17
Identifikacija: Kada počinje narušavanje privatnosti?	18
Studija slučaja	22
Pod pritiskom vlasti:	
Diskreditacija aktivista kroz medijske narative	22
Targetiranje, zastrašivanje i dezinormacije	24
„Rušitelji društvenog poretka“	25
Odbrana vlasti, napad na kritiku:	
Propaganda kao sredstvo zastrašivanja aktivista	27
Preporuke	29

Rezime

Drugi BIRN-ov monitoring medija bavi se pitanjima kršenja prava na privatnost u medijskom izveštavanju. Nastao je kao odgovor na **gruba kršenja novinarske etike**, naročito u slučajevima koja svojom dramatičnošću izazivaju emotivne reakcije publike (poput ubistva dvogodišnje devojčice iz Bora, tokom masovnih građanskih protesta, slučajevima femicida, porodičnog nasilja i sl.).

Iako je tokom 2024. izmenjen **krovni medijski zakon i usvojen novi Kodeks novinara i novinarki Srbije**, BIRN-ov monitoring ne beleži značajne promene u novinarskoj praksi. Turbulentna situacija masovnih protesta u drugoj polovini godine, dodatno je stvorila društveni okvir za gruba kršenja prava na privatnost.

Rezultate istraživanja kao i preporuke stavljamo na uvid novinarima, urednicima i široj medijskoj zajednici u okviru debate o neophodnosti unapređenja postojećih medijskih praksi i usaglašavanja za regulatornim i samoregulatornim okvirom.

Pitanja prava na privatnost i izveštavanje medija regulisana su i zakonima (Zakon o javnom informisanju i Zakon o zaštiti podataka o ličnosti) i Etičkim kodeksom novinara (kao i pratećim smernicama za primenu kodeksa u onlajn okruženju). Ovi dokumenti ne samo da ističu obavezu istinitosti u izveštavanju, načela odgovornosti i novinarske pažnje, već i poštovanje privatnosti i dostojanstvo ličnosti kao temeljne vrednosti koje se štite.

Ipak, kako naše **istraživanje pokazuje, povrede privatnosti su česte, a izveštavanje** bazirano na ličnim podacima je veoma intenzivno.

Izveštaj ima dve celine – jednu koja prati **povrede privatnosti u redovnom izveštavanju medija** i posebnu **studiju slučaja** koja se bavi analizom kršenja prava na privatnost tokom izveštavanja o masovnim protestima protiv kompanije Rio Tinto i iskopavanja litijuma kao i povodom pada nadstrešnice u Novom Sadu.

Izveštaj je nastao na osnovu **kvantitativno-kvalitativne analize sadržaja** na uzorku od sedam onlajn medija (Nova, Informer, Kurir, Blic, Novosti, Telegraf, Alo). Datumi koji su uzeti u obzir uključuju dve konstruisane nedelje u aprilu i septembru 2024. godine, a studija slučaja obuhvatila je proteste protiv rudarenja litijuma (jul i avgust 2024. godine) i proteste nakon pada nadstrešnice na železničkoj stanici u Novom Sadu (1-15. novembar 2024. godine), kao i nešto proširen i izmenjen uzorak medija.

Uzorak je formiran na osnovu baze onlajn tekstova koje je za potrebe istraživanja pripremila agencija Picasa AI na osnovu zadatih ključnih reči. Inicijalna baza tekstova koju je BIRN dobio za analizu od agencije Picasa AI pokazuje da se više hiljada tekstova bazira na nekoj vrsti ličnih podataka ili da tretiraju podatke o ličnosti.

Zloupotreba ličnih podataka podstaknuta je društvenim i tehnološkim okvirom rada medija. Porast političkih i društvenih tenzija, polarizovana medijska scena i algoritamski ekosistem, podstiču senzacionalizam, dezinformacije i zloupotrebu privatnih podataka.

Ključni zaključci

Tokom analiziranih perioda (april, septembar, jul-avgust, novembar 2024.), zabeleženo je ukupno **230 slučajeva kršenja privatnosti u okviru medijskog monitoringa i 933 slučaja kroz studiju slučaja**. Najčešći prekršioci su tabloidni mediji (Informer, Alo, Novosti), koji prednjače u broju kršenja etičkih standarda i prava na privatnost.

Privatnost **maloletnih žrtava najviše je ugrožena** (169 tekstova od 230, oko 73%), za njima slede osumnjičeni u 128 tekstova, oko 55%.

Tabloidni mediji se oslanjaju na senzacionalistički pristup u obradi tema, a jedna od najčešćih je **korišćenje „pojačivača“** koji su prisutni u 50% tekstova kako bi povećali klikabilnost sadržaja.

U velikom broju slučajeva mediji koriste spekulativni metod izveštavanja, pa su tako nagađanja o motivima ili toku istrage zabeležena u 66 tekstova (28%). Čak 85 tekstova sadrži nepotvrđene informacije ili dezinformacije.

U velikom broju izveštaja (trećina uzorka) **izostaje jasno identifikovan ili verifikovan izvor**, dok su najčešće imenovani izvori, komšije, rodbina, prijatelji (76 puta), za njima slede stručnjaci za bezbednost (50 puta) i policija (21). Neimenovani izvori često služe kao alat za širenje spekulacija i manipulativnih narativa. Autor tekstova nije naveden u 33% tekstova.

Institucije, uključujući kontrolne institucije i sudstvo, **ne uspevaju** da adekvatno reaguju na masovna kršenja privatnosti. Kazne su blage i nemaju odvrćajući efekat, što omogućava nastavak loše prakse u medijima.

Studija slučaja ukazuje na **sistematsko targetiranje građanskih aktivista u provladinim medijima**, kroz: obelodanjivanje privatnih podataka, povezivanje sa političkim narativima („rušitelji države“, „ekstremisti“), manipulativne tehnike zastrašivanja, uključujući praćenje i privođenja.

Provladini mediji (Alo, Blic, Kurir) minimizirali u značaj protesta sa obimom produkcije od 379 teksta, dok su nezavisni mediji (Danas, N1, Nova) imali 1.704 teksta tokom protesta (jul-avgust 2024.), 375 tekstova u novembru, pokazala je studija slučaja. Nezavisni mediji imaju veći angažman publike zato što su imali već obim izveštavanja o protestima, pokazala je studija slučaja.

Kontekst: zašto je privatnost važna?

Ovo je drugi izveštaj kojim se prate **trendovi u kršenju prava na privatnost u onlajn medijima u Srbiji**. Zaštita privatnosti u medijskom izveštavanju jedan je od ključnih etičkih postulata profesije, ali i fundamentalnih **prava građana na dostojanstvo, sigurnost i privatni život**. Ovo pravo istaknuto je i medijskim zakonima i u Kodeksu novinara Srbije kao uslov za slobodu izražavanja i zaštitu ličnog integriteta. Kršenje prava na privatnosti u sistemu javnog informisanja može izazvati ozbiljne posledice pojedincima, ciljanim društvenim grupama ali i celom društvu, kroz **narušavanje reputacije, emocionalnu štetu i ugrožavanje bezbednosti**. Ovo posebno važi u kontekstu digitalizacije, kada se informacije objavljene na internetu lako šire i ostaju trajno dostupne.

Izveštaj koji predstavljamo deo je šireg, programskog opredeljenja BIRN-a da analizira trendove i radi **kontinuirani monitoring medijskog izveštavanja**, ali i svojevrsan odgovor na **sve učestalije i grube prekršaje** ovog prava, naročito u tabloidnim medijima. Podaci Saveta za štampu, samoregulatornog tela koje redovno prati kršenja etičkih standarda profesije u štampanim i onlajn medijima, pokazuju da su najčitaniji mediji u Srbiji u drugoj polovini 2023. godine napravili više od 5 hiljada prekršaja, a petina njih se odnosi na kršenje privatnosti.

Uzroci ovako brojnih i dramatičnih kršenja su višestruki, i uglavnom proizilaze iz šireg društvenog konteksta, koji **podrazumeva porast političkih i društvenih tenzija, i problema medijske scene** – umanjene medijske slobode, malog i siromašnog tržišta oglašavanja, u kom su provladini mediji višestruko favorizovani, a zatim i digitalnog ekosistema javnog informisanja. Deo problema svakako je i u **svesnom opredeljenju pojedinih medija da se okrenu tabloidnim uređivačkim politikama**, i podilaze intruzivnom i senzacionalističkom apetitu dela javnosti.

U digitalnom ekosistemu granica između javnog i privatnog je nejasna, jer savremene tehnologije, a posebno platforme društvenih mreža, omogućavaju **do sad neverađeni nivo deljenja i praćenja privatnih informacija**. Platformsko i algoritamsko okruženje zasniva se na eksploataciji podataka, praćenju ponašanja i interaktivnosti korisnika sa sadržajima na mrežama. Ovakvo okruženje posebno pogoduje medijima koje odlikuje masovna, brza i nekvalitetna proizvodnja sadržaja. Jedan od prethodnih BIRN-ovih izveštaja navodi da „ozbiljnim, milionskim zaradama mogu da se nadaju samo pojedini mediji i to po pravilu oni koji proizvode klikbejt sadržaj koji generiše preglede, veliku publiku i veliku posetu sajtovim“.

U ovom segmentu, uočavamo novi talas promena koji dolazi sa sve širom primenom veštačke inteligencije (AI) u različitim sferama društva, uključujući i medije. Jedan od najkontroverznijih primera zloupotrebe ove tehnologije su **lažni i krajnje manipulativni tzv. deep fake video sadržaji**, gde AI može generisati snimke na osnovu nečijeg glasa ili lika. U poslednje dve godine u Srbiji je zabeleženo nekoliko slučajeva deep fake-a, od kojih su javnost najpoznatiji slučajevi režisera Emira Kusturice, opozicionih

političara Dragana Đilasa, Sava Manojlovića i Marinike Tepić, i predsednika Aleksandra Vučića objavljenih na TV Pink.

Uzroke učestalosti kršenja privatnosti u medijima treba tražiti i u **neadekvatnoj reakciji institucija**. Na primer, povodom objavljenih lažnih video snimaka Regulatorno telo za elektronske medije (REM) se oglasilo jedino saopštenjem u kom upozorava medije da su „dužni da ne pružaju programske sadržaje koji **moгу zloupotребiti lakovernost gledalaca i slušalaca** i da audio-vizuelni sadržaj ne dovodi u zabludu javnost“, kao i da ovako kreirani programi moraju biti **jasno obeleženi**. Kako u praksi treba sprovesti ove preporuke, ostaje nejasno. Osim toga, kako pokazuje istraživanje Partnera Srbija, ni odluke suda nemaju odvrćajući efekat, jer su kazne male, a čekanje na pravdu dugo.

Neadekvatne reakcije institucija su i u slučajevima **curenja podataka iz institucija u medije**. Neki od najdramatičnijih slučajeva curenja podataka, poput spiska učenika iz osnovne škole Vladislav Ribnikar ili fotografija i ličnih dokumentata studentskih aktivista, ostaju nekažnjeni.

Osim toga, uzroke niskog kvaliteta informisanja treba tražiti i u **polarizovanoj medijskoj sceni, na kojoj se favorizuju mediji bliski vlasti**. Provladini tabloidi promovišu narrative koji odgovaraju aktuelnoj vlasti, dok istovremeno targetiraju političke protivnike, nezavisne novinare i kritički nastrojene građane, neretko se služeći podacima iz njihovog privatnog života. Ove pojave pojačavaju se u vreme političkih kriza i društvenih previranja, kao što je bio slučaj u drugoj polovini 2024. godine, kada su zabeležena neka od drastičnih kršenja privatnosti. Za uzvrat, **ovi mediji uživaju značajnu podršku države**, kako kroz direktne subvencije i oglašavanje iz javnih fondova, tako i kroz privilegovan pristup informacijama i izostanak sankcija za kršenje profesionalnih standarda.

Društvo u spirali nasilja: Kako mediji oblikuju norme?

Dinamika medijskog izveštavanja u velikoj meri je određena društvenim okolnostima i događajima. Prethodna, 2023. godina, bila je **obeležena masovnim ubistvima** u osnovnoj školi Vladislav Ribnikar i selima u okolini Mladenovca koji su duboko potresli javnost, ali i doneli do tada **nezabeležen intenzitet izveštavanja i kršenja privatnosti**. Posebna studija slučaja objavljena tim povodom, pokazuje da intenzitet izveštavanja direktno korelira sa učestalošću kršenja prava na privatnost. Objavljivanje ličnih podataka u kombinaciji sa sadržajem preuzetih s društvenih mreža, podataka koji su curili iz institucija i nekontrolisano širenje dezinformacija, omogućavali su identifikaciju žrtava i osumnjičenih, i brzo i nekontrolisano deljenje ličnih podataka.

Kao i u prethodnoj, i tokom 2024. godine, medijsko izveštavanje često se našlo na granici ili u sferi kršenja privatnosti slučajevima nasilja koji su polarizovali, uznemiravali ili posebno zainteresovali javnost. **Najdrastičniji slučaj je bio nestanak i ubistvo dvogodišnje Danke Ilić** iz Bora, kada je prvi put u zemlji pokrenut sistem za potragu za maloletnim nestalim licima „**Pronađi me**“ u kom aktivno učestvuju i mediji, deleći sliku nestalog lica i informacije o potrazi. Slučaj Danke Ilić uključivao je **masovnu upotrebu ličnih podataka**, objavljivanje fotografija devojčice, identiteta roditelja i bliže rodbine, podataka s društvenih mreža, čak i kad više nije bilo svrsishodno zarad potrage. O intenzitetu izveštavanja, ali i zainteresovanosti javnosti govori podatak da je samo u prvih deset dana od Dankinog nestanka bilo **4.993 medijske objave, a na društvenim mrežama ova tema je generisala 776.728 reakcija**.

Osim ovog, medijsko izveštavanje bilo je podstaknuto i slučajevima femicida, kojih je bar 16 bilo u medijima samo u 2024. godini. **Femicidi i porodično nasilje** često su medijski obrađivani kroz otkrivanje ličnih informacija žrtava, uključujući ime, adrese i detalje iz privatnog života, čime je dodatno traumatizovana zajednica pogođena ovim tragedijama.

Mediji su intenzivno **pratili i tok sudskih postupaka za masovna ubistva iz 2023. godine**. Suđenje za masovno ubistvo u školi „Vladislav Ribnikar“ bilo je praćeno intenzivnim interesovanjem javnosti, pri čemu su mediji koristili lične podatke porodica žrtava i osumnjičenih, neretko bez adekvatne zaštite identiteta, a sa ročišta zatvorenih za javnost informacije su curele u tabloide.

Druga polovina godine obeležena je **masovnim građanskim protestima i delovanjem građanskih aktivista** u javnom i političkom prostoru, najpre, zbog projekta iskopavanja rude litijuma na području zapadne Srbije i potencijalnih ekoloških problema koje ovaj projekat donosi, a zatim i zbog pada nadstrešnice na železničkoj stanici u Novom Sadu u kom je stradalo 15 ljudi. Talas građanskih protesta, u trenutku nastanka ovog izveštaja, proširio se na akademsku zajednicu i srednje škole, ali i sindikate prosvetnih radnika, poljoprivrednike i sl.

Građanski aktivisti su postajali meta tabloidnih medijskih napisa koji su otkrivali privatne informacije, kao pokušaj diskreditacije njihovih društvenih i političkih zahteva. Kampanja protiv aktivista u tabloidima je deo šireg pritiska državnog aparata da umani slobode izražavanja i okupljanja. U tom kontekstu, država se opredelila i za represivne mere kao što su **digitalni nadzor, targetiranja, hapšenja, privođenja i zastrašivanja** aktivista. Zbog intenziteta pritisaka, odlučili smo da kroz **posebnu studiju slučaja** obradimo temu medijskog izveštavanja o protestima i ona je predstavljena kao poseban deo ovog izveštaja.

Gore opisani primeri ilustruju samo neke od događaja u kojim su mediji bazirali izveštavanje na **velikoj količini privatnih podataka**. Iako nisu svi medijski izveštaji nužno predstavljali i kršenje privatnosti, intenzivna upotreba ličnih podataka ukazuje na obrasce koji podstiču senzacionalizam, izazivanje emocionalnih reakcija publike i klikabilnost sadržaja. One reflektuju **društveni i tehnološki kontekst** u kojem mediji funkcionišu, gde dominira težnja ka viralnosti i brznoj distribuciji informacija, često na uštrb etičkih standarda i prava na privatnost.

Pravni okvir privatnosti: Novi zakoni i etičke smernice

Izmene Zakona o javnom informisanju i medijima u Republici Srbiji iz 2023., kao i izmene novinarskog etičkog kodeksa iz decembra 2024., donose značajne promene u regulatornom okviru zaštite privatnosti u medijima. Novi zakon predviđa strože odredbe o zaštiti ličnih podataka građana u medijskim sadržajima, uključujući zabranu objavljivanja informacija koje mogu narušiti privatnost, osim ako je u pitanju opravdani javni interes. Takođe, pri konkursnom sufinansiranju medija jedan od uslova za dobijanje projekata je i da medij nema u evidenciji Saveta za štampu prekršene odrednice Kodeksa novinara Srbije, uključujući i povrede privatnosti. Posebno je pojačana regulativa u vezi s objavljivanjem podataka o maloletnicima, žrtvama nasilja i drugim ranjivim grupama, uz jasnije definisane sankcije za prekršioce.

Izmene Kodeksa novinara treba da, u domenu samoregulacije i utvrđenih standarda profesije, bar delimično odgovore na brojne loše prakse. Novi Kodeks novinara i novinarki Srbije, koji je stupio na snagu u decembru 2024. godine, donosi značajne izmene u vezi sa zaštitom privatnosti u medijskom izveštavanju, uključujući i uvođenje nove sekcije „**poštovanje dostojanstva**“ (Glava V Kodeksa). **Glava VI Kodeksa posvećena privatnosti** i ona daje konkretne smernice o izveštavanju, poput onih da prilikom izveštavanja o nesrećama i krivičnim delima **ne treba objavljivati imena i fotografije žrtava ili počinitelaca**, kao i informacija koje bi indirektno otkrile njihov identitet pre nego što nadležni organi zvanično saopšte te podatke; u slučaju da nadležni organi objave informacije iz domena privatnosti žrtava ili počinitelaca, mediji ne smeju automatski da ih prenose; **upotreba privatnih podataka sa društvenih mreža** dozvoljena je samo uz prethodnu saglasnost, osim u situacijama gde preteže javni interes ili kada je osoba te sadržaje namenila javnosti; **javne ličnosti uživaju niži nivo zaštite privatnosti** u odnosu na ostale građane; privatnost dece je strogo zaštićena i novinari su obavezni da osiguraju da dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku i sl.

Dodatno, uređeno je i tzv. „pravo na zaborav“ pa urednici onlajn medija imaju obavezu da, na zahtev osobe čija su prava povređena, uklone ime i podatke o ličnosti, pod uslovom da objavljivanje tih podataka nije u javnom interesu koji preteže nad zaštitom privatnosti.

Od reči do trendova: Metodologija istraživanja

Izveštaj koji sledi ima **dve celine**, jednu posvećenu slučajevima kršenja privatnosti u medijskom izveštavanju u vodećim onlajn medijima u Srbiji, i drugu koncipiranu kao studiju slučaja o kršenju privatnosti aktivista tokom protesta protiv Rio Tinto i pada nadstrešnice u Novom Sadu početkom novembra 2024.

Glavno pitanje kojim je vođena analiza obe navedene celine, jeste **koliko učestalo mediji u svojim tekstovima narušavaju pravo na privatnost**. U generalnom izveštaju akcenat je bio na temama u kojima najčešće dolazi do kršenja, poput izveštavanja o žrtvama ili preživelim u slučajevima nasilja, nestalim licima, poštovanju pretpostavke nevinosti u izveštavanju o sudskim procesima ili kriminalnim grupama. U studiji slučaja, poseban ugao je dat izveštavanju o protestima i istaknutim aktivistima i dopunskim pitanjima koja se odnose na vrste ličnih podataka koje mediji objavljuju, kontekstom u kom su informacije interpretirane i sl.

Posebno smo se bavili pitanjima otkrivanja identiteta lica kada za tim nije bilo potrebe, tj. da li je objavljen lični podatak, koji je medij mogao da izostavi ne dovodeći u pitanje interes javnosti da bude informisana. U odabiru dimenzija izveštavanja koje će biti analizirane, **oslanjali smo se na domaće zakonodavstvo**, pre svega Zakon o javnom informisanju i medijima koji u glavi XII tretira informacije o ličnosti, kao i **Glavu VI Kodeksa novinara i novinarki Srbije** i pratećih Smernica za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju 2.0., kako je navedeno u prethodnom poglavlju.

Analiza kršenja prava na privatnost u izabranim onlajn medijima sprovedena je **metodom kvantitativno-kvalitativne analize sadržaja** i gotovo u potpunosti je preuzeta (vremenski okvir, uzorkovani mediji, kategorije analitičkog kodeksa) u odnosu na prvi izveštaj kako bi se obezbedio kontinuitet ali i mogućnost komparacije podataka. Analizom je obuhvaćeno sedam onlajn medija za koje su prethodna istraživanja civilnog sektora i Saveta za štampu ustanovila da učestalo krše medijske zakone i novinarski etički kodeks. To su: Alo, Blic, Informer, Kurir, Nova, Novosti i Telegraf. Svi navedeni mediji su među top 10, po broju poseta (izvor: Gemius Audience), te imaju znatan uticaj na formiranje javnog mnjenja. Uzorak je formiran na osnovu baze onlajn tekstova koje je za potrebe istraživanja pripremila agencija Picasa AI na osnovu zadatih ključnih reči. Uzorak za glavni izveštaj formiran je kao konstruisane dve nedelje u aprilu i septembru 2024. godine (april: 3., 7., 11., 15., 19., 23., 27., i septembar: 1., 4., 9., 12., 17., 20., 28.). **Inicijalna baza tekstova** koju je BIRN dobio za analizu od agencije **Picasa AI** pokazuje da se **brojni tekstovi** (njih više hiljada u odabranim danima uzorka) **baziraju na nekoj vrsti ličnih podataka ili da tretiraju podatke o ličnosti**. Iz ovog uzorka, isključeni su tekstovi iz sveta, zabave ili sporta, kao i tekstovi koji nisu imali interakciju sa publikom. To znači da su obrađeni samo oni tekstovi koji su imali neku vrstu interakcije (likes, shares, komentare) na najpopularnijim društvenim mrežama. Ovakav

način uzorkovanja omogućio je da se učestalost kršenja prava na privatnost sagleda spram medija, ali i da makar delimično uvaži i faktor zainteresovanosti čitalaca.

Za potrebe ovog istraživanja **kreiran je odgovarajući kodeks** koji je obuhvatao sledeće kategorije (njih više od 40): koji događaj je bio centralni, da li se u naslovu/podnaslovu pojavljuju privatni podaci, teme, izvori, autorstvo, da li se izveštavanjem spekuliše o toku istrage ili mentalnom stanju počinioca, tip privatnog podatka koji je prekršen, upotreba „pojačivača“, da li postoji vizuelna identifikacija žrtve/počinioca/drugih oštećenih, vizuelna identifikacija i izvori vizuelne identifikacije. Jedinica analize bio je pojedinačni medijski tekst određen u formalnom smislu naslovom (nadnaslovima, podnaslovima), potpisom autora, vizuelnih i audio-vizuelnih poruka i sl.

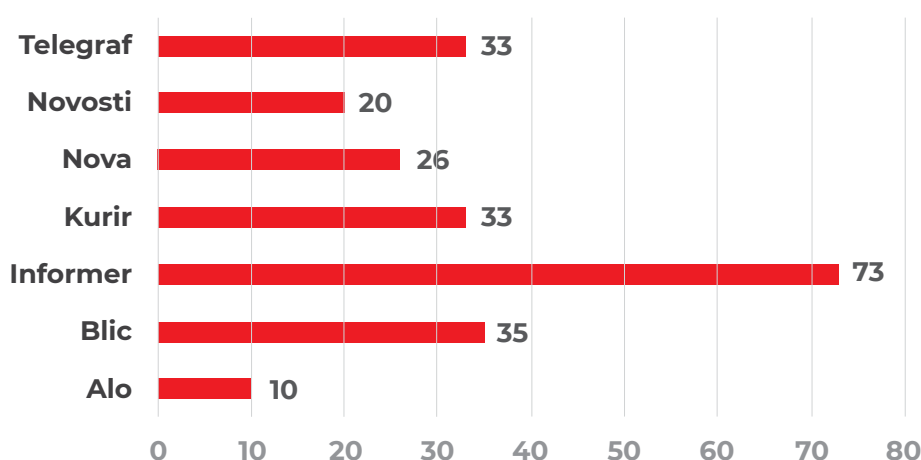
Za potrebe studije slučaja, baza **je obuhvatila tekstove** o protestima koji su objavljeni u dva perioda godine kada su **protesti bili najintenzivniji** (jul i avgust 2024. u vreme ekoloških protresta i od 1. do 15. novembra kada je pala nadstrešnica u Novom Sadu). Uzorak medija nešto je korigovan, pa su uzorkom obuhvaćeni portali: Danas, N1, RTS, Republika, Blic, Novosti, Alo, Telegraf.rs, Kurir i Nova.

Teme i pristup izveštavanju: Brzo, intenzivno i spekulativno

U posmatranom periodu od dve nedelje istraživanjem je **detektovano 230 prekršaja** privatnosti u osam posmatranih medija. U proseku, to su po dva prekršaja po mediju/danu. Ova distribucija je u skladu sa brojem prekršaja detektovanih prethodnim BIRN-ovim izveštajem, a govori u prilog **ustaljenim trendovima** i određenoj stagnaciji u uspostavljanju kvalitetnijeg sistema informisanja. Po broju prekršaja, prednjači on-lajn portal **Informer**, koji ima **gotovo duplo više prekršaja** od ostalih medija u uzorku.

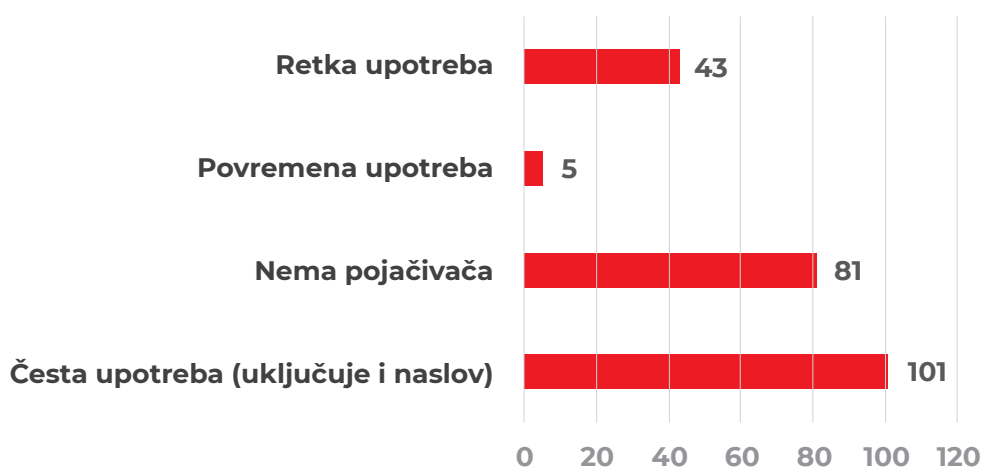
Grafikon 1 | Broj prekršaja po medijima

Ubedljivo **najveći broj prekršaja**, više od polovine u celokupnom uzorku, zabaleženo je 3. i 7. aprila 2024. godine, u **trenutku nestanka i potrage za dvogodišnjom devojčicom Dankom Ilić**, kao i pronalaženjem osoba osumnjičenih za njeno ubistvo. Mediji su vrlo intenzivno pratili ovaj slučaj, **po prvi put** susrećući se sa praksom **aktiviranja alarma za potragu za nestalom maloletnom osobom**. Ova situacija zahtevala je od medija da relativno brzo uspostave prakse izveštavanja u novoj, kriznoj situaciji. Kada je aktiviran sistem poput „**Pronađi me**“, mediji bi trebalo da fokus stave na širenje ključnih informacija potrebnih za efikasnu potragu (opis nestale osobe, vreme i mesto nestanka, brojeve i kontakt policije, kao i ostale relevantne podatke koji mogu pomoći javnosti da doprinese potrazi). Uz to, **mediji moraju poštovati privatnost porodice nestale osobe** i izbegavati objavljivanje informacija koje nisu od direktnog značaja za potragu, kako bi se **sprečilo dodatno ugrožavanje njihove sigurnosti i dostojanstva**. **Bazična etička pravila** kao što su izbegavanja spekulacija, senzacionalizma i objavljivanje neproverenih informacija u ovakvim slučajevima dodatno su važna, jer mogu zbuniti javnost ili ugroziti istragu.

Međutim, istraživanje pokazuje da su **tabloidni mediji** uradili upravo suprotno, **podstaknuti brzinom objavljivanja i trkom** za ekskluzivnim informacijama. Fokus na pomenuta dva aprilska dana u izveštavanju značajan je kako sa stanovišta kršenja privatnosti tako i sa stanovišta spekulativnog novinarstva i širenja dezinformacija. **Spektar dezinformacija kretao** se od direktnog ili indirektnog optuživanja roditelja za prodaju i/ili otmicu deteta, pa sve do nedovoljno proverenih informacija o tome da se dete nalazi u Beču. Na primer, 3. aprila Informer objavljuje vest pod naslovom „Niko nije dozivao Danku kad je nestala! Komšinica otkrila šta se dešavalo tog dana kada je prijavljen nestanak“ navodi se svedočenje neimenovane komšinice koja kaže da „nije čula majku da doziva dete“. Isti medij, istog dana, donosi vest da je „Danka verovatno oteta dan ranije“, pre aktiviranja sistema „Pronađi me“, a donosi i svedočenje privrednika iz Austrije koji navodi: „Znam po imenu i prezimenu osobu koja je snimila snimak gde se vidi devojčica koja podseća na Danku, policija trenutno traga za više osoba za koje se sumnja da imaju veze sa Dankinim nestankom. Policija grada Beča je navela kako smatraju da je dete živo i zdravo što je trenutno najbitnije“.

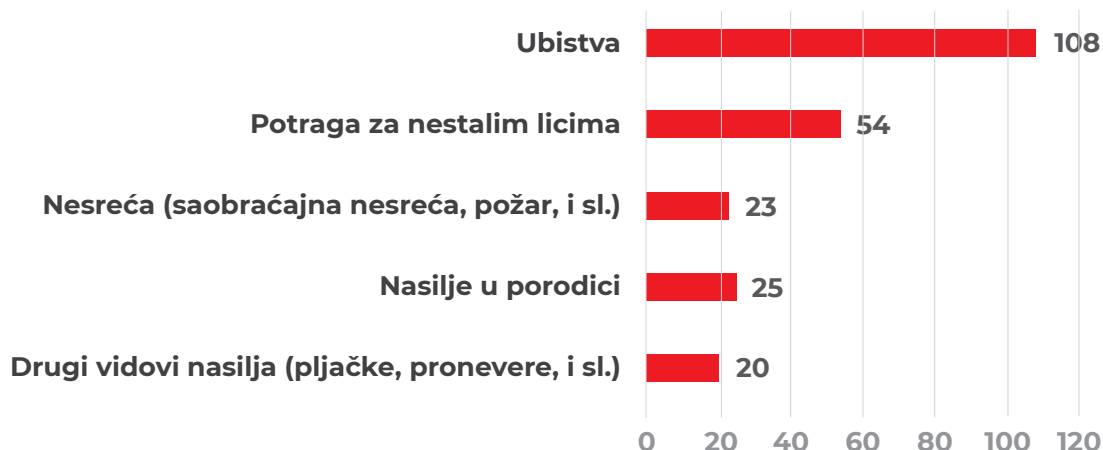
Senzacionalizam u tabloidnom izveštavanju **dodatno je pojačan** upotrebom reči i fraza koje podstiču emocionalnu reakciju publike. U gotovo polovini tekstova obrađenih uzorkom, utvrđena je česta **upotreba „pojačivača“**. Ovaj nalaz se ponavlja i gotovo je identičan u odnosu na prvi izveštaj o povredama privatnosti u medijima, i potvrđuje trend da se **emotivna reakcija publike pojačava zarad „klikova“** i interakcije sa sadržajem. Ovde ćemo navesti samo neke od pojačivači koji su korišćeni: jeziv zločin, neutešni deda, slomljen od bola, monstruozno ubistva, ova dvojica monstuma, kobni dan, najgore vesti, iščupati srce, itd.

Grafikon 2 | Upotreba pojačivača

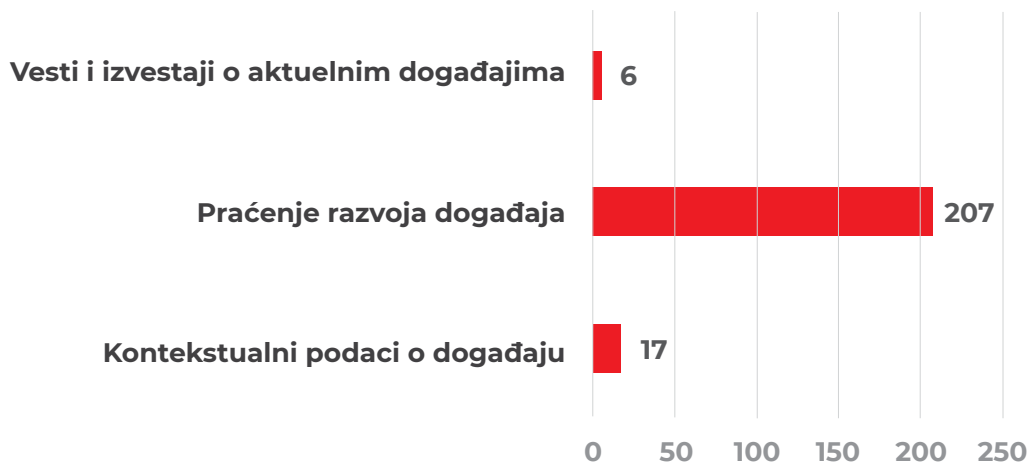
Tema ubistva, naročito maloletnog deteta, izaziva veliku pažnju medija zbog svoje dramatičnosti, emocionalnog naboja i uticaja na širu društvenu zajednicu. Kodeks novinara Srbije savetuje uzdržanost i posebnu pažnju medija kada izveštavaju o događajima koji uzmeniravaju javnost, kao i kada su žrtve maloletna lica. Međutim, kako pokazuju rezultati istraživanja, **upravo je ova tema po intenzitetu izveštavanja i kršenja prava na privatnost prednjačila (gotovo polovina uzorka)**. U želji da iskoriste ovu pažnju jav-

nosti, mediji su kršili pravo na privatnost žrtava i njihovih porodica, objavljujući detalje iz privatnog života, fotografije ili informacije koje nisu relevantne za javni interes.

Grafikon 3 | Distribucija tema

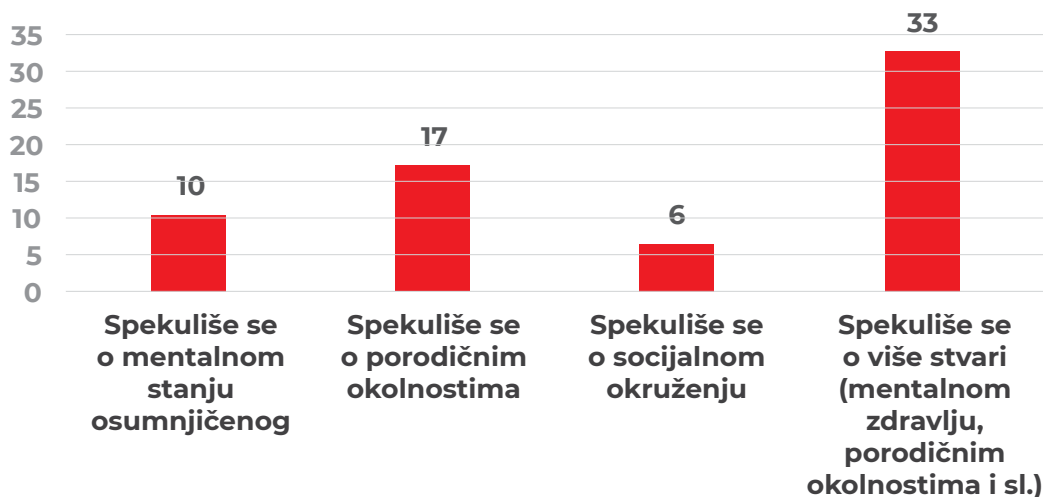
Intenzivnom kršenju prava na privatnost **doprinosi i intenzivno izveštavanje** i ovo je još jedan od nalaza koji je detektovan i prethodnim istraživanjem. Mediji koji su pratili razvoj događaja u vezi sa nestankom i ubistvom Danke Ilić, mahom izveštavajući sa lica mesta, kroz kratke forme vesti i izveštaja, forme „blog uživo“ i sl., proizvodili su velike količine saržaja. Osim toga, pojedini **mediji međusobno dele vesti putem tzv. platformi za razmenu sadržaja** (content exchange platforms), pa se u velikom broju slučajeva dešavalo da **plasiraju identične vesti**, naslove, a sa njima i identične prekršaje Kodeksa. Dana 23. aprila 2024., portali Informer i Telegraf objavili su identičan naslov: „Nisam mogla da gledam u ubicu deteta, tresla sam se, a jedno bih ga pitala: Teške reči majke Noe Milivojević“, prenoseći emotivnu izjavu majke ubijene Noe, koja je izazvala veliki odjek u javnosti. Mediji poput Novosti, Kurira i Blica objavili su vest pod naslovom: „Dva sata opisivao kako je ubio malenu Danku: Zamenik načelnika UKP - Telo tražimo na tri lokacije, nećemo stati dok ga ne pronađemo (FOTO)“. Ranije, 3. aprila 2024., Informer i Blic objavili su izveštaj pod zajedničkim naslovom: „Kriminolog objasnio metod specijalnog ispitivanja koji je pogodan u istrazi nestanka Danke! Koristi se za otkrivanje prikrivenih informacija.“

Grafikon 4 | Tretman teme

U 66 slučajeva (ili oko jedne petine) istraživanjem su identifikovani nagađanja, pretpostavke ili nepotvrđene informacije o mogućim motivima za izvršenje krivičnog dela, a uz to i čak 85 (nešto više od četvrtine) tekstova, o mogućem toku istrage. Ovaj **pristup spekulativnog novinarstva** se često koristi za privlačenje pažnje publike, naročito u kriznim situacijama ili kontroverznim temama, **kada je potražnja za informacijama velika, a pouzdani izvori nisu lako dostupni**. Suprotno tome, etika novinarstva zahteva veću odgovornost, kao i jasne granice između činjenica i pretpostavki.

Grafikon 5 | Spekulacije o motivima

U zaključku, može se konstatovati da **tabloidno izveštavanje** koje karakteriše velika produkcija, dramatični naslovi, grafičko prikazivanje tragedija, nesreća i krivičnih dela uz emotivno nabijene narative ili širenje pukih dezinformacija, **dodatno pojačava tenzije u društvu**. Umesto da doprinose smirivanju strasti i osudi nasilja, često ga eksploatišu radi povećanja čitanosti i „klikova“, čime ga implicitno legitimišu i banalizuju.

Čije se pravo na privatnost najčešće krši?

Privatnost maloletne žrtve prekršena je u dve trećine uzorka (169 tekstova od 230), a velika većina njih povezana je sa izveštavanjima o ubistvu dvogodišnje Danke Ilić, naročito u periodu nakon pronalaženja osumnjičenih za njeno ubistvo. Gotovo čitav uzorak iz meseca aprila obeležen je praćenjem ovog slučaja. Novi Kodeks novinara Srbije posebno upozorava na poštovanje dostojanstva maloletnih žrtava i navodi kao jednu od smernica: „U slučaju nestanka ili otmice deteta novinari/novinarke, u skladu sa zakonom, mogu objaviti identitet i sliku deteta. Po prestanku potrebe za jasnom identifikacijom, potrebno je da mediji odmah uklone objavljene podatke i fotografije“.

Privatnost punoletnih žrtava prekršena je u 57 slučajeva ili jednoj petini uzorkovanih tekstova. Kršenja su u velikoj meri povezana sa slučajevima izveštavanja o sudskom postupku za ubistvo transrodne osobe Noe Milivojev, slučajevima porodočnog nasilja ili ubistava. Na primer, portali Informer i Telgraf 23. aprila 2024. godine, objavljuju ekstenzivne izveštaje sa suđenja za ubistvo Noe Milivojev, sa krupnom slikom osumnjičenog počiniooca, uz detaljne opise brutalnosti ubistva, opisom emotivnog odnosa žrtve i počiniooca, kao i dramatičnim svedočenjem majke ubijene. Drugi primer je pisanje portala Blic koji istog dana donosi vest pod naslovom „Dečak je vrištao „PUSTI MI MAMU!“ dok mu je otac DAVIO MAJKU PLASTIČNIM VEZICAMA: Jezivi detalji sa suđenja Daliboru iz Niša za pokušaj ubistva supruge“ u kom se dodatno navode detalji o psihičkom stanju osumnjičenog za krivično delo oslanjajući se na nalaz veštaka Specijalne zatvorske bolnice u Beogradu „koji su utvrdili da je Stevanović krivično delo za koje se tereti mogao da poćini u stanju povišene emocionalne napetosti, konzumiranja anksiolitika i specifićne strukture lićnosti“.

Pravo na privatnost osumnjićenih, naroćito onih za teška krivićna dela, po pravilu sistematski se krši. Ovo je nalaz koji se ponavlja u odnosu na prethodni izveštaj BIRN-a. Takvih je gotovo dve trećine tekstova (128 od 230) u ovom uzorku, a po intenzitetu prednjaće slućajevi izveštavanja o osumnjićenima za ubistvo dvogodišnje devojćice, identifikovano je ćak 65 ovakvih izveštaja. Na primer, 19. aprila 2024., portal Blic je kontaktirao forenzićara u penziji, koji nije bio ukljućen u slućaj, da iznese svoje mišljenje o dogaćaju. Forenzićar je izneo tvrdnje da su osumnjićeni verovatno „nešto uradili s telom devojćice, raskomadali ga ili zapalili, a ostatke odneli 50 ili 60 kilometara dalje“, dodajući da se varaju ako misle da će izbeći stroge kazne zbog odsustva tela. Napomenuo je i da „samo DNK deteta naćen u vozilu osumnjićenih moće biti dovoljan za doćivotne kazne“, dok je izrazio sumnju da će telo Danke Ilić biti pronaćeno nakon toliko vremena. Još ranije, 7. aprila 2024., Blic je objavio izjavu neimenovanog izvora koji je tvrdio da je jedan od osumnjićenih, Dejan, ućestvovao u pretrazi terena za Dankom. Izvor je naveo da je Dejan tih dana delovao smireno i ćak rekao: „Devojćica je sigurno oteta i uzalud je traćimo po Banjskom Polju.“

Većina lica kojima su kršena prava na privatnost, bilo da su u statusu žrtve ili osumnjićenih, nisu lica od javnog znaćaja. Kodeks novinara i etićka pravila nalaću da ova lica moraju ućivati veći stepen zašćite u odnosu na nosioće javnih funkcija ili onih koji se svesno izlaću paćnji medija.

Neimenovani izvori: Simptom niskih profesionalnih standarda

U ovom istraživanju, kao i u prethodnom, razlikovali smo **dva tipa izvora - imenovane i neimenovane**. Novinarska etika nalaže korišćenje pouzdanih, proverenih i javnih izvora u izveštavanju, jer upravo oni obezbeđuju tačnost i kredibilitet izveštavanja. U vremenu digitalne komunikacije, gde se anonimne i neproverene informacije brzo šire, pouzdani izvori postaju temelj profesionalnog novinarstva.

Najbrojniji imenovani izvori u ovom uzorku **su komšije, rodbina ili prijatelji** (citirani 76 puta). U slučajevima potrage i ubistva Danke Ilić, budući da su novinarske ekipe bile na licu mesta, ovi izvori, bliski porodici žrtve ali i osumnjičenih, bili su lako dostupni. Navedeni **izvori** uglavnom su **pružali vrlo emotivnu perspektivu tragičnog događaja** (primeri su naslovi tipa: „Brat male Danke vraćen roditeljima! „Svakodnevno traži i doziva doziva sestricu“, „Kad pomene Danku, to nam slomi srce“: Neutešni deda devojčice za kojom se traga daniima otvorio dušu“, „Nisam mogla da gledam u ubicu deteta, tresla sam se, a jedno bih ga pitala“: Teške reči majke Noe Milivojev“ i sl.), ali su ujedno i prešli granice zaštite privatnosti i dostojanstva. Etika novinarstva nalaže da **novinari postupaju s posebnom pažnjom ovakvim izvorima, kao i da osiguraju da informacije budu predstavljene s poštovanjem, pijetetom i bez instrumentalizacije bola**.

Tip izvora	Broj
Nije naveden, nije ga moguće identifikovati	72
Članovi Vlade	3
Komšije	11
Branilac/advokat	13
Osumnjičeni	4
Policija	21
Prijatelji	8
Psihijatri	4
Rodbina	57
Roditelji	1
Stručnjaci za bezbednost	50
Sudstvo	1
Tužilaštvo	4
Žrtva	10
Total	259

Tabela 1 | Tip izvora

*Broj izvora veći je od ukupnog broja tekstova jer su pojedini tekstovi imali dva i više izvora

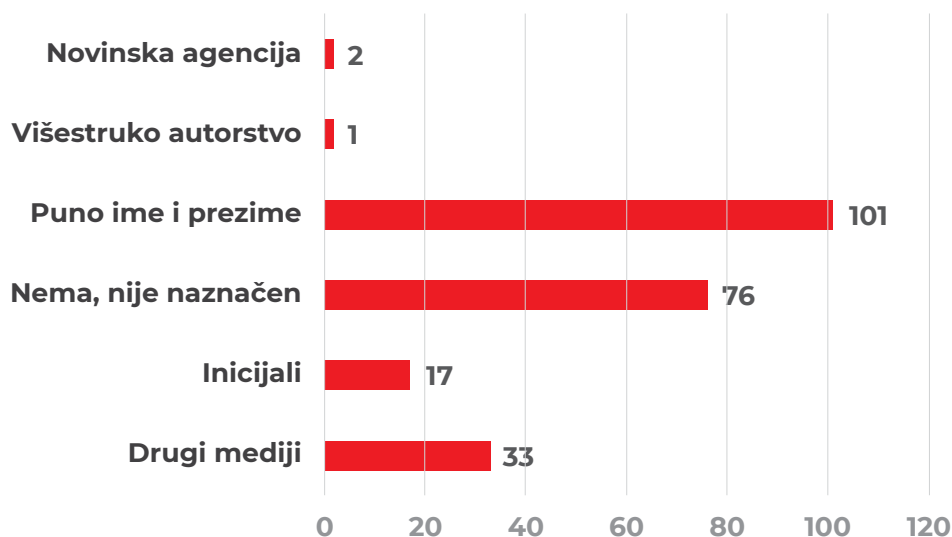

Po brojnosti imenovanih izvora **следе izvori iz policije** (citirani 21 put), kao i stručnjaci za bezbednost, citirani 50 puta (na primer, detektivi, bivši policajci, nezavisni eksperti i sl.). **Stručnjaci za bezbednost** su novi akteri na javnoj sceni u odnosu na prethodno sprovedeno istraživanje, a njihova proliferacija se može dovesti u vezu sa porastom spekulativnog izveštavanja.

U velikom broju medijskih izveštaja nije bilo moguće identifikovati izvor i ovaj podatak govori o niskim profesionalnim standardima. Ovo je većinom bio slučaj sa vestima i kratkim novinarskim formama, zasnovanih na faktografiji (prikaz novih događaja ili dalji razvoj događaja ako se neki prati duži vremenski period) ili na generički opisanim izvorima koje nije bilo moguće identifikovati imenom i prezimenom (na primer, „kako navode u VJT Zaječar“, „pripadnici UKP iz Beograda i Bora“ i sl.). Medij koji ima najveći broj neidentifikovanih izvora je Informer.

Ostali neimovani izvori dolaze iz porodičnog, rodbinskog i komšijskog kruga („jedan od meštana Zlota, koji je zgrožen slučajem“, „prve smo komšije... Rade i moj otac dugo su se bavili stolarijom, a on je sa sinovima radio i keramičarske poslove“, „komšinica koja je sadila jagode 100 metara dalje“ i sl.).

Osim izvora, **kredibilitnosti izveštavanja doprinosi i autorstvo tekstova**. Transparentno autorstvo tekstova važno je sa stanovišta novinarske etike, jer omogućava prepoznavanje odgovornosti za sadržaj. U digitalnom okruženju u kom su anonimni sadržaji i dezinformacije sve prisutniji, jasno istaknuto autorstvo doprinosi zaštiti standarda novinarstva, čineći ga odgovornijim prema javnosti. Zabrinjava činjenica da u jednoj trećini slučajeva autor nije naveden.

Grafikon 6 | Autorstvo

Kao što pokazuju rezultati, **neimovani izvori često su simptom nekvalitetnog novinarstva** jer otvaraju prostor za neproverene tvrdnje, spekulacije i manipulacije informacijama, podrivajući etiku novinarstva. Iako postoje legitimne situacije u kojima je anonimnost izvora opravdana, zloupotreba ovog novinarskog postulata često ukazuje na izbegavanje odgovornosti ili nedostatak profesionalnih standarda.

Identifikacija: Kada počinje narušavanje privatnosti?

Identifikacija i privatni podaci o žrtvama ili osumnjičenim počinju već u naslovu. Kako pokazuje istraživanje, to je slučaj u 173 izveštaja od 230 obrađenih uzorkom. Takvi su, na primer, „BLIC“ SAZNAJE Novi svedoci u slučaju ubistva Danke Ilić: Otac osumnjičenog Srđana Jankovića sutra na ispitivanju“, „PRVE FOTOGRAFIJE MAJKE DALIBORA DRAGIJEVIĆA Evo šta je majka ubice Danke Ilić uradila nakon što je saznala za smrt sina“, „Znamo mi odlično ko je Miljana Kecmanović“: Otac ubijene Angeline raskrinkao majku ubice“ i sl.

Istraživanje **dodatno pokazuje da su ime i prezime lični podatak koji se najčešće objavljuje** i koji omogućava identifikaciju, i to je zaključak koji se ponavlja u odnosu na prethodno BIRN-ovo istraživanje. Osim ličnog imena, u 49 izveštaja (oko 20%) pojavljuje se adresa ili mesto mogućnost identifikacije mesta boravka.

Tip privatnog podatka	Broj izveštaja
Tip privatnog podatka	162
Ime i prezime	62
Adresa	18
Prethodna dela	61
Zdravstveno stanje	12
Primanje socijalne pomoći	5
Seksualno opredeljenje	5
Etnička i nacionalna pripadnost	12

Tabela 2 | Distribucija izveštaja po tipu privatnog podatka

U izveštajima se u manjem ili većem obimu dodatno objavljuju **privatni podaci poput podataka o prethodnim krivičnim delima, zdravstvenom stanju, primanju socijalne pomoći, seksualnom opredeljenju ili etničkoj, nacionalnoj pripadnosti**. U pokušaju da objasne uzroke nesreća ili krivičnih dela, mediji učestalije objavljuju ove podatke ukoliko se odnose na osumnjičene ili optužene. Tako, na primer, jedan od prijatelja osumnjičenog za ubistvo Danke Ilić za Novosti kaže „da se Dejan ponašao sasvim normalno nakon zločina i da je imao svoju teoriju šta je sa devojčicom“, ili u jednom tekstu portala Alo o slučaju femicida u Novom Sadu, navodi se izjava medicinskog veštaka „da smatra da je Nikola T. sposoban da učestvuje u procesu... okrivljeni pati od duševne bolesti trajnog karaktera (perzistentni poremećaj sa sumanutošću), koja ne može biti potpuno izlečena“ i sl.

Osim privatnih podataka, **identifikaciji doprinosi i prateća vizuelna oprema**, poput fotografija i video materijala, koji mahom dolaze sa društvenih mreža. Ovaj nalaz se

ponavlja u odnosu na prethodnu godinu, i svedoči o dominaciji platformi društvenih mreža kao izvoru privatnih informacija.

Kao i prethodne godine, **maloletne žrtve su u najvećem riziku** od vizuelne identifikacije u medijima. U ovom slučaju, odmeravanje javnog interesa u objavljivanju privatnih podataka i vizuelne identifikacije posebno je otežano aktiviranjem alarma „Pronađi me“ koji podrazumeva objavljivanje fotografija. Međutim, i u tom slučaju, mediji bi trebalo da prestanu sa objavljivanjem fotografija maloletnika nakon pronalaska ili nakon što je ta potreba nestala daljim razvojem događaja.

Grafikon 7 | Izvori vizuelne identifikacije

Novi Kodeks novinara i novinarki daje nekoliko smernica za etičko izveštavanje i odnos medija prema **izvorima sa društvenih mreža** i navodi da „Privatni podaci i zapisi, uključujući i privatne fotografije, video i druge zapise objavljene na društvenoj mreži ili drugoj platformi, moguće je objavljivati samo uz prethodnu saglasnost te osobe ili njenih zastupnika, osim u slučajevima kada javni interes preteže nad pravom na privatnost ili kada ih je ta osoba namenila javnosti“.

Studija slučaja

Pod pritiskom vlasti: Diskreditacija aktivista kroz medijske narative

Drugu polovinu 2024. godine obeležili su **masovni građanski protesti širom Srbije**, kojima deo javnosti ukazuje na duboko nezadovoljstvo ključnim društvenim i političkim pitanjima, te nedostatak transparentnosti i odgovornosti vlasti. Za potrebe ovog izveštaja koncentrisali smo se na vremenske periode kada su protesti bili intenzivni, a sa njima i pisanje medija.

Protesti protiv rudarenja litijuma na području zapadne Srbije eskalirali su u leto 2024., nakon saznanja da projekat Jadar nije zaustavljen i da Vlada Republike Srbije vodi tajne pregovore sa kompanijom Rio Tinto o otvaranju rudnika. **Ovaj talas protesta nastavak je višegodišnjeg angažovanja ekološkog pokreta** u Srbiji, izazvanog strahom od ekološke devastacije i nezadovoljstvom politikom zaštite životne sredine. Planirani rudnik litijuma u dolini Jadra, promovisan kao prilika za ekonomski razvoj, naišao je na snažan otpor lokalnih zajednica, ekoloških aktivista, eksperata, akademika i nevladinih organizacija, koji su upozoravali na rizike za zemljište, vodu i biodiverzitet. Masovni protesti, uključujući blokade puteva, počeli su još 2020. godine, a pritisak javnosti je 2022. doveo do privremenog povlačenja dozvola za Rio Tinto, što su mnogi videli kao taktiku smirivanja građanskog nezadovoljstva. Pitanje rudarenja litijuma postalo je simbol šire borbe protiv korupcije, netransparentnosti i ekonomske zavisnosti od stranih investicija koje potencijalno ugrožavaju nacionalne resurse. Nemiri su tokom 2024. godine praćeni privođenjem i hapšenjima aktivista o čemu su mediji intenzivno izveštavali.

Protesti nakon pada nadstrešnice na nedavno renoviranoj železničkoj stanici u Novom Sadu 2024. godine započeli su kao reakcija na tragičan incident u kojem je **stradalo 15 građana**, dok su dvoje u teškom zdravstvenom stanju. Građani su posebno bili ogorčeni jer je renoviranje stanice završeno tek nekoliko meseci pre nesreće, uz velika ulaganja i promociju projekta kao simbola modernizacije železničke infrastrukture u Srbiji. **Vlast** je odmah nakon tragedije izašla **sa informacijom da nadstrešnica nije ni renovirana**, što je pored gubitka života dodatno **pojačalo nezadovoljstvo građana** koji su krenuli svakodnevno da izlaze na ulicu. Ovaj događaj izazvao je snažan odjek u javnosti i vrlo brzo su se **protesti proširili na celu državu** i dobili podršku studenata, srednjoškolaca, advokata, umetnika, javnih ličnosti, opozicionih partija i građana. Građani su protestima izrazili nezadovoljstvo zbog korupcije, nedostatka transparentnosti, lošeg kvaliteta izvođenja radova i neodgovornosti vlasti, koje su se hvalile projektom, a nisu osigurale njegovu bezbednost. Što su protesti postajali masovniji to je i vlast pojačala represivne mere protiv aktivista. Zabeležena su **brojna hapšenja i privođenja aktivista**, ozbiljno im je **narušavana privatnost curenjem ličnih podataka** u medije, a osim toga **pojačane su mere digitalnog nadzora**, hakovanjem i **preuzimanjem kompletnog sadržaja telefona** čime im je ugrožena i fizička bezbednost. U trenutku objavljivanja ovog izveštaja (januar 2025.), protesti još uvek traju.

Uporedni rezultati medijskog monitoringa i studije slučaja pokazuju **dva različita obrasca upotrebe ličnih podataka**, zavisno od cilja informisanja. U redovnom izveštavanju tabloidi koriste lične podatke radi senzacionalizma i povećanja klikova. Nasuprot tome, u izveštajima o protestima, ti podaci se koriste u političke svrhe, kako bi se diskreditovali aktivisti i umanjio značaj protesta. **Medijsko praćenje** ovih događaja bilo je intenzivno, ali je istovremeno **pokazalo duboku polarizaciju medijskog prostora** u Srbiji. Dok su pojedini mediji naklonjeni vlastima umanjivali značaj protesta, fokusirajući se na incidente poput blokada saobraćaja i hapšenja, targetiranje aktera protesta, **nezavisni medijski izvori** isticali su legitimnost građanskih zahteva i probleme koji su doveli do nezadovoljstva. **Narativi o protestima fundamentalno su se razlikovali**: provladini mediji su ih često predstavljali kao politički motivisane ili orkestrirane kampanje, dok su nezavisni mediji izveštavali o njima kao o autentičnom izrazu građanskog bunta.

Ova studija slučaja ima za **cilj da analizira kvalitet izveštavanja u kriznim situacijama, sa fokusom na glavne etičke dileme i upotrebu ličnih podataka u medijskim sadržajima**. Obuhvata tekstove iz sledećih onlajn medija: **Danas, N1, RTS, Republika, Blic, Novosti, Alo, Telegraf.rs, Kurir i Nova**. Fokus je bio na izveštavanju tokom ključnih perioda, uključujući julski i avgustovski talas ekoloških protesta, kao i događaje nakon nesreće na železničkoj stanici u Novom Sadu u novembru 2024. godine (analiza je urađena za period 1-15. novembar). Za oba događaja, **praćene su teme iz sekcija vesti i hronike**, dok su isključene sekcije sporta, lifestyle-a, spoljne politike, kolumni i komentara. **Pored medijskih tekstova, uključeni su i podaci sa društvenih mreža** (Twitter, Facebook, Instagram) i broj aktivacija građana (likes, shares, comments). **Fokus je bio na ključnim rečima povezanim sa oba protesta**. Analizirali smo da li se uz imena aktivista pojavljuju i neke negativne kvalifikacije (npr. izdajice, lažni ekolozi, kukavice, nasilnici, dilasovci, plaćenici i sl.), da li se uz njihova imena pojavljuju i neki lični podaci, tipa adresa, članovi porodice, prijatelji, diskurs političara u kontekstu protesta. Tekstovi su prikupljeni **korišćenjem alata** za pretragu online sadržaja (**Picasa AI i Sintex**) i društvenih mreža, dok su ključne teme za analizu bile polarizacija u medijskom izveštavanju, ton tekstova (pozitivan, neutralan, negativan) i targetiranje i diskreditacija ključnih aktera kroz medijske narative. Svi prikupljeni podaci su kategorizovani prema događaju (ekološki protesti ili pad nadstrešnice), prirodi izveštavanja (senzacionalističko, neutralno ili analitičko) i fokusiranim temama (ljudska prava, korupcija, bezbednost). Analiza je sprovedena kvantitativno i kvalitativno za oba događaja. **Kvantitativna analiza** uključivala je brojanje tekstova po mediju i kategoriji, dok je **kvalitativna analiza** identifikovala specifične narative i obrasce u izveštavanju. Za društvene mreže, korišćeni su alati za „social listening“ kako bi se mapirali tokovi informacija i identifikovala čvorišta diskursa.

Targetiranje, zastrašivanje i dezinormacije

Oba događaja u odabranom periodu karakteriše **intenzivno izveštavanje o protestima koje se ogleda u 4.497** medijskih napisa, od čega se u četvrtini (**933**) pojavljuje **neko od obeležja kršenja privatnosti aktivista**. Od toga broja, mediji u našem uzorku su imali ukupno 2.079 izveštaja u kojima se, u bilo kom kontekstu, pojavljuju vodeće ekološke i studentske organizacije i/ili aktivisti (to su: Ne damo Jadar, Sviće, Ekostrazha, Pokret Tvrđava, studentska grupa STAV i njihovi najistaknutiji predstvnici).

Medij	Broj tekstova (novembar 2024.)	Broj tekstova (jul-avgust 2024.)
Alo	17	91
Blic	16	30
Danas	75	489
Kurir	8	38
N1 info	114	417
Nova S	88	403
Novosti	44	166
Republika	10	42
RTS	/	19
Telegraf	3	9
Total	357	1704

Tabela 3 | Broj tekstova po mediju

Nezavisni mediji su imali višestruko veći obim izveštavanja u odnosu na provladine medije, a njihovi tekstovi su ujedno ostvarili i veći angažman sa publikom. Analiza medijskog izveštavanja o aktivistima i organizacijama u periodu od 1. do 15. novembra 2024. godine pokazuje da najveći angažman publike beleže N1 Info (26.69%) i Danas (20.18%). Analiza izveštavanja o aktivistima i organizacijama od jula do avgusta 2024. godine pokazuje sličan trend, pri čemu N1 Info prednjači sa 42.59% ukupnih interakcija.

Nasuprot tome, provladini mediji poput Alo, Blic i Kurir imali su mnogo manji obim produkcije što indukuje oblikovanje diskursa da su protesti marginalna pojava i nemaju šire društvene i političke posledice.

Medij	Broj tekstova (novembar 2024.)	Broj tekstova (jul-avgust 2024.)
Alo	564	1371
Blic	1004	6803
Danas	13747	49933
Kurir	895	1086
N1 info	18181	104105
Nova S	5665	19792
Novosti	2299	6678
Republika	33	28
RTS	/	3383
Telegraf	27	299
Total	42415	193478

Tabela 4 | Total engagement po mediju

Analiza tona medijskog izveštavanja pokazuje da je **neutralan ton najzastupljeniji**, što je posledica visokog obima produkcije medija poput Danas, N1 Info i Nova. **Ovi nezavisni mediji teže da informišu publiku uravnoteženim prikazom događaja**, često pružajući platformu za stavove aktivista i organizacija bez direktnog vrednosnog opredeljenja. S druge strane, mediji poput Alo, Blic, Novosti i Republika imali su znatno manji obim produkcije, ali njihov ton izveštavanja karakteriše izraženo negativan stav prema aktivistima i njihovim inicijativama. **Negativan ton** proizilazi iz **uredničkih politika** koje su sklone senzacionalizmu i/ili koje reflektuju političke interese i podršku vladajućem režimu. Kri-tički ton ovih medija ima za cilj diskreditovanje aktivnosti i zahteva građanskih pokreta.

Najviše se izveštavalo o organizacijama Ne damo Jadar (ekološki protesti) i Sviće (no-vembarski protesti). Aktivisti, koji su inicirali i povelili proteste, poput Mile Pajić, Ivana Bjelića, Dorotee Antić, Nikole Ristića, Zlatka Kokanovića i Nebojše Petkovića imali su najveću medijsku pažnju. Za razliku od aktera u prethodnom delu izveštaja koji su postali predmet izveštavanja medija spletom životnih okolnosti, akteri obrađeni ovom studijom slučaja, odabrali su da se uključe u društveni i politički život. Takvom odlu-kom postali su meta targetiranja tabloidnih medija. Ovi mediji koriste dobro uhođan mehanizam za diskreditaciju protivnika vlasti, koji uključuje kombinaciju manipula-tivnih tehnika i senzacionalističkog izveštavanja.

„Rušitelji društvenog poretka“

U analiziranom periodu **dominantni medijski narativi provladinih medija** „obeleža-vaju“ aktivista **pežorativnim izrazima** poput „lažni“, „takozvani“ i „ekstremisti“ kako bi oblikovali negativnu percepciju aktivista. Oni su prikazivani kao „rušitelji“ društve-nog poretka i „huligani“, čime se njihova delatnost diskredituje i delegitimiše. Uočeni obrasci uključuju intenzivno političko pozicioniranje i etiketiranje, s jasnom tenden-cijom povezivanja ekološkog i građanskog aktivizma s nasiljem i ekonomskim teroriz-mom. Pojedinci i organizacije povezane sa aktivističkim delovanjem predstavljaju se

kao pretnja, sa ciljem narušavanju njihovog kredibiliteta i obeshhrabrivanja građanske participacije. Novosti i Alo su prednjačili u etiketiranju.

Medij	Upotreba negativnih kvalifikacija (novembar 2024.)	Upotreba negativnih kvalifikacija (jul-avgust 2024.)
Novosti	27	27
Alo	26	26
Republika	14	3
Blic	/	1
Kurir	14	/

Tabela 5 | Upotreba negativnih kvalifikacija po mediju

Na primer, u periodu jul-avgust 2024. o organizaciji „**Ne dam Jadar**“ bilo je ukupno 38 izrazito negativnih izveštaja, od toga, najveći broj na portalu Alo. O **Zlatku Kokanoviću**, predstavniku ove organizacije, čak 41 negativno intoniran izveštaj u Novostima. Tako, na primer, portal Alo 18.08.2024. donosi tekst pod naslovom „JEZIVA PRETNJA KOKANOVIĆA: Najavljuje novo nasilje, spominje da može biti i MRTVIH!“ iako se u ostatku teksta navedena pretnja ne vidi. Isti portal nekoliko dana kasnije piše „Eko-teroristi pod kontrolom tajkuna Dragana Šolaka sinoć su u centru Beograda ritualno zapalili papir na kom je pisalo „Informer“ i time najavili da su spremni da zapale svakoga ko se suprotstavi njihovom pokušaju otimanja države“. Portal Republika 10.08.2024. objavljuje izveštaj pod naslovom „RUŠITELJ SRBIJE POZIVA DA SE SUTRA BLOKIRAJU PRUGE! Zlatko Kokanović želi da Srbija stane - traži od ljudi da gaze svoju zemlju“.

U istom periodu, studentski aktivisti **Nikola Ristić** (30 takvih tekstova na portalu Alo) i **Mila Pajić** (25 tekstova na portalu Novosti), najčešće su pominjani u negativnom medijskom kontekstu. Na primer, portal Alo u izveštaju od 04.11.2024. navodi sledeće „Opoziciona grupa Sviće, na čelu sa Đilasovim siledžijama Nikolom Ristićem i Ivanom Bjelićem, koju zdušno podržavaju već dugo vremena lideri srpske opozicije, zakazala je, kako su i sami najavili, nemiran protest u Novom Sadu za sutra u 18 časova“. Republika 9.11.2024. objavljuje tekst pod naslovom „MILA I DOROTEA U KAFIĆU DOK IH ŠOLAKOVI MEDIJI TRAŽE! Drame opozicionari, a one sa Dinkom Gluhonjićem u toplom dok zovu ljude da po cičoj zimi izađu na mostove!“

primeri - dizajnirati malo - Lažni eko aktivisti, takozvani borac za životnu sredinu, EKSTREMISTI NAJAVILI EKONOMSKI TERORIZAM, glavnih barjaktara, Huligan, ŠOLAKOV MEGAFON KOKANOVIĆ, navodni ekološki aktivista, Njegov partner u zločinu protiv Srbije, RUŠITELJ SRBIJE, ekstremni omladinski aktivista, ideološke klonove, anarhističkih ekstremista, takozvani studentski aktivista i sledbenica svog omiljenog profesora, PROPALI projekat zapadnog faktora u Srbiji, Đilasov profesionalni nasilnik, Iz organizacije lažnih ekologa, nasilnik, političkih učenika „iz redova takozvanih omladinskih“ organizacija i udruženja.

Odbrana vlasti, napad na kritiku: Propaganda kao sredstvo zastašivanja aktivista

Tabloidi često pribegavaju napadima na određene ličnosti, uključujući objavljivanje privatnih podataka, **uvredljive kvalifikacije ili insinuacije o moralnom integritetu** građanskih aktivista. Ove informacije se obično plasiraju u dramatičnom tonu, sa klikabilnim naslovima koji podstiču emocije i polarizaciju.

Na osnovu dostupnog uzorka, pokazuje se da su **privatni podaci korišćeni na nekoliko načina**. Prvo, evidentno je praćenje lokacije i kretanje pojedinaca i curenje ovakvih podataka u medije. Na portalu Informera, na primer, objavljene su fotografije Nikole Ristića sa nadzornih kamera beogradskog aerodroma Nikola Tesla. Curenje ličnih podataka deo je mehanizma zastašivanja i diskreditacije svih onih koje vladajuća stranka doživljava kao protivnike.

Drugo, **privatni podaci su korišćeni za povezivanje privatnih aktivnosti sa javnim protestima**. Na primer, jedna od aktivistkinja Eko straže, koja je u toku leta privođena na informativne razgovore u policiji, za portal N1 navodi „Tačno su znali gde sam jer ja leto provodim u porodičnoj kući u Gornjem Milanovcu, a na informativni razgovor su me pozvali dok sam vozila dete u Skejt park...Inspektor koji me je zvao je rekao da dođem na razgovor povodom objave na Fejsbuk profilu Ekostraže od 15. avgusta kojom se poziva na blokade po Srbiji“. Slično tome, Novosti 31.08.2024. pišu o još jednom članu Ekostraže „Simišić nastoji da zamaskira činjenicu da je u protekla dva meseca, koliko je proveo na letovanju (a što je, treba li uopšte isticati, nepriuštivo najvećem broju građana naše zemlje), „na daljinu“ organizovao aktivnosti svojih sarboraca iz redova samoproklamovanih ekologa, istovremeno se zdušno prepuštajući najrazličitijim vidovima hedonizma na ekskluzivnim turističkim destinacijama“.

Treće, evidentno je **targetiranje aktivista kroz identifikaciju i pozivanje na informativne razgovore, privođenja i hapšenja od strane policije**. U uzorku ovog istraživanja detektovano je najmanje 90 tekstova koji se bave ovom temom. Simptomatično je, ipak, da o ovim okolnostima, pro-vladini mediji gotovo i ne izveštavaju ili izveštavaju šturo, u formi kratkih vesti, bez konteksta (na primer, Alo donosi vest o oslobađanju aktivista Sviće tokom letnjih protesta „Veće Prekršajnog suda je na današnjoj sednici donelo rešenje kojim su usvojene žalbe branioca okrivljenih i ukinuta presuda Prekršajnog suda u Beogradu, a predmet je vraćen na ponovni postupak“).

Istovremeno, **ovakvo izveštavanje se sinhronizuje sa narativima pro-vladinih aktera, vodećih donosilaca odluka** i koristi kao alat za odvratanje pažnje od ključnih društvenih problema. Istraživanje pokazuje da predsednik Srbije, Aleksandar Vučić, kao izvor informacija ili komentara o protestima privlači najviše pažnje javnosti, jer izveštaji u kojima se on pominje, zajedno sa aktivistima protesta, imaju najveći doseg

na mrežama. Vučić proteste komentariše u kontekstu **umanjivanja njihovog značaja, minimiziranja pretnji i pritisaka prema aktivistima, tvrdnje da su zahtevi stavljeni pred institucije ispunjeni, uz neproverene kvalifikacije** o „CIA taktici“ i obračunu sa neistomišljenicima („čitav protest čini kako bi se zaštitio kapital Dragana Šolaka“). Vučića sledi premijer Miloš Vučević, služeći se sličnom retorikom. Tako je Blic, 10.08.2024. objavio izjavu premijera Miloša Vučevića o učesnicima protesta: „Jedni kao raspala banda idu da blokiraju, ne znaju ni sami šta, ali je bitno da ugroze funkcionisanje normalnim ljudima. Drugi se spremaju da, kako sami izjavljuju, „iskopaju najveću raku u zgradi Predsedništva“. Poslanici opozicije, koji daju podršku protestima, i u njima aktivno učestvuju, i sami su tergetirani tabloidnim izveštavanjem. Novosti ovako pišu o letnjim protestima „Iz tog razloga su pronašli određeni broj psihički labilnih lica, koja nisu u mogućnosti da sagledaju objektivne posledice delovanja na koje ih opozicioni lideri iz senke huškaju, te su podobna da zbog „5 minuta slave“ preuzmu odgovornost za teška krivična dela ugrožavanje imovine i bezbednosti i suoče se sa dugogodišnjim zatvorskim kaznama...“.

Gore navedene primere, kao i kreiranje negativnog narativa o građanskim aktivistima, treba čitati u kontekstu šireg, **institucionalnog pritiska na slobode izražavanja i okupljanja**. Jednako kako se sužavaju medijske slobode, sužava se i prostor za delovanje civilnog društva. Podaci Građanskih inicijativa pokazuju da tokom 2024. godine uhapšeno ili privideno više od 40 aktivista zbog učešća ili pozivanja na proteste. U toku 2021. i 2022. godine više od 800 građana je dobilo prekršajne prijave zbog učešća na protestima. Izveštaj BIRN-a i Amnesty International pokazuje da su aktivisti nadzirani i praćeni, a da su bezbednosne službe imale pristup velikoj količini privatnih njihovih podataka.

U društvu smanjenih demokratskih kapaciteta, zakonodavni, **izvršni i pravosudni organi često funkcionišu u korist vlasti**, dok su mehanizmi kontrole i odgovornosti oslabljeni ili potpuno izostaju. Uloga civilnog društva i građanskih aktivista postaje ključna, jer oni predstavljaju jedan od retkih preostalih glasova koji se zalažu za transparentnost, odgovornost i prava građana.

Preporuke

Za medije:

- Upoznati se sa novim odredbama Kodeksa novinara i novinarki Srbije, naročito sa onim delovima koji se odnose na zaštitu privatnosti i podataka o ličnosti. Osim toga, osnažiti unutrašnje mehanizme kontrole i usvojiti interne etičke kodekse koji regulišu zaštitu privatnosti i poštovanje dostojanstva pojedinaca.
- Organizovati redovnu obuku novinara o etičkom izveštavanju, posebno o temama koje uključuju osetljive informacije ili ranjive grupe.
- Smanjiti upotrebu anonimnih izvora i koristiti ih samo u slučajevima kada je to neophodno i opravdano u javnom interesu. Uz to, izbegavati objavljivanje identifikacionih podataka (npr. imena, adrese, fotografije) kada oni nisu od suštinskog javnog interesa.
- Izbegavati senzacionalističko izveštavanje koje podstiče širenje dezinformacija ili narušava privatnost, naročito u obradi tema koje, zbog svoje dramatičnosti, izazivaju emotivnu reakciju ili uznemirenje publike.
- Poštovati pravo na odgovor i pravo na zaborav kako bi se obezbedilo da pogođene strane imaju mogućnost da isprave netačne informacije ili traže njihovo uklanjanje.
- Sadržaj sa društvenih mreža treba koristiti sa dužnom pažnjom, uz verifikaciju izvora, proveru tačnosti činjenica i pristanak osoba čiji se podaci koriste.

Za institucije i donosioce odluka:

- Dosledno i bez izuzetaka primenjivati zakone i regulative koji definišu jasne granice medijskog izveštavanja i uvode sankcije za kršenje privatnosti.
- Prestati sa podrškom (finansijskom i drugim resursima) medijima koji narušavaju javni interes, kontinuirano krše etička pravila profesije i negativno utiču na kvalitet javnog informisanja.
- Pružiti podršku nezavisnim i kvalitetnim medijima kroz transparentne konkurse i subvencije koje ne favorizuju pojedine aktere.
- Podržavati nezavisne institucije koje prate rad medija i reaguju na kršenje prava na privatnost i etičke standarde.
- Podići svest javnosti o pravu na privatnost, uključujući edukativne kampanje koje pomažu građanima da prepoznaju zloupotrebe u medijima.
- Uspostaviti brze i delotvorne pravne mehanizme za rešavanje slučajeva kršenja privatnosti, uključujući mogućnost žalbe i naknade štete.